

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ДЕРЖАВНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА

Щебетюк Наталія Борисівна

УДК 93:63:061. 12(477) “1956 / 1962”

**УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК:
СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ (1956–1962 роки)**

07.00.07 – історія науки і техніки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Центрі історії аграрної науки Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Кучер Володимир Іванович,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф. Кураса НАН України, головний науковий
співробітник відділу етноісторичних досліджень

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Стельмах Сергій Петрович,

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка при Кабінеті Міністрів України, доцент
кафедри історії Росії

кандидат історичних наук, доцент

Глоба Ольга Федорівна,

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди”
Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри
географії та методики навчання природничим
дисциплінам

Провідна установа: Інститут історії України НАН України, м. Київ

Захист відбудеться 29 березня 2007 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.373.01 у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук (03680, м. Київ вул. Героїв оборони, 10, читальний зал)

З дисертацією можна ознайомитись у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук (03680, м. Київ, вул. Героїв оборони, 10)

Автореферат розісланий 21 лютого 2007 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

С.Д. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Національно-державне відродження України неможливе без вивчення багатовікової історії, аналізу основних матеріальних, культурних, наукових надбань українського народу. Важливим є також суспільне значення здобутків аграрної науки, розвиток якої пов'язаний із діяльністю різноманітних об'єднань усередині дисциплінарної структури науки: центрів, шкіл, кафедр, лабораторій, інститутів.

Вивчення історії організації та діяльності науково-дослідних установ, функціонування координуючих центрів, органів управління аграрною наукою, глибокий аналіз позитивного і негативного досвіду функціонування цих інституцій сприятимуть значною мірою створенню прогнозних проектів її розвитку. Адже науковим досягненням належить вагома роль при подоланні факторів, що стримують подальший розвиток сільськогосподарської діяльності.

Важливе місце в історії аграрної науки України посідає Українська академія аграрних наук (УААН) – центр наукового забезпечення розвитку галузей аграрно-промислового комплексу (АПК).

Українська академія аграрних наук з об'єктивних і суб'єктивних причин у своєму розвитку пройшла досить складний шлях і має таку історичну ретроспективу: 1931-1935 рр. – Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук (ВУАСГН); 1946-1956 рр. – відділ сільськогосподарських наук АН УРСР; 1956-1962 рр. – Українська академія сільськогосподарських наук (УАСГН); 1962-1969 рр. – відділ сільськогосподарських наук АН УРСР; 1969-1990 рр. – Південне відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна (ВАСГНІЛ); з 1990 року – Українська академія аграрних наук.

Одним із маловивчених періодів в історії становлення та діяльності УААН є її функціонування в статусі Української академії сільськогосподарських наук. Фрагментарність висвітлення в науковій літературі окремих аспектів функціонування УАСГН та аналіз віднайдених архівних матеріалів неспростовно засвідчили актуальність дисертаційного дослідження. Адже без системного розгляду діяльності Української академії сільськогосподарських наук неможливе об'єктивне відтворення історії розвитку аграрної науки в другій половині ХХ століття.

Відомо, що історія становлення та розвитку аграрної науки в Україні була надзвичайно складною. В кінці ХІХ – на початку ХХ ст. спостерігався бурхливий розвиток сільського господарства, переважно за рахунок його наукового забезпечення. Не менш важливим чинником була державна підтримка галузі. Аграрна політика за радянської системи пройшла шлях постійних експериментів з метою усупільнення виробничих відносин на селі й утвердження соціалістичного способу життя. Згідно з цими процесами, що

супроводжувалися дією командно-адміністративних чинників, деструктивних змін зазнала аграрна наука. Тому цілком логічно виникає необхідність об'єктивного відтворення вітчизняної історії аграрної науки, зокрема, періоду середини 50-х років минулого століття, доби так званих “хрущовських” реформ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження, що стали основою дисертаційної роботи, виконувались у Центрі історії аграрної науки Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН у межах тем: “Історія започаткування, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні” (номер державної реєстрації 0102U001526) та “Вивчення наукового потенціалу наукових установ Української академії аграрних наук” (номер державної реєстрації 0102U005501).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є об'єктивне відтворення цілісної картини історії вітчизняної сільськогосподарської науки у 1956-1962-х рр. ХХ століття на основі комплексного висвітлення та узагальнення діяльності Української академії сільськогосподарських наук.

Для реалізації цієї мети автором були визначені такі основні *завдання*:

- проаналізувати ступінь вивченості поставленої проблеми та охарактеризувати джерельну базу;
- показати вплив урядової політики на розвиток аграрної науки;
- провести аналіз передумов створення Української академії сільськогосподарських наук;
- з'ясувати основні етапи організації та становлення Академії;
- визначити внесок науково-дослідних структур та провідних вчених Академії у розвиток аграрної науки в Україні;
- проаналізувати результати діяльності Академії та досягнення в аграрній науці в цілому.

Об'єкт дослідження – розвиток аграрної науки в Україні у 50-х роках ХХ століття.

Предметом дослідження є створення і діяльність Української академії сільськогосподарських наук.

Методи дослідження. У процесі роботи над дисертацією використовувався принцип історизму, який дозволив розглянути діяльність УАСГН у динаміці в контексті впливу суспільних, політичних і економічних змін; логічно-аналітичний і предметно-хронологічний методи сприяли комплексному аналізу предмета дослідження; ретроспективний, порівняльно-історичний, статистичний, описовий методи дали змогу висвітлити особливості розвитку сільськогосподарської науки у зазначений період.

Хронологічні межі дослідження визначаються тривалістю функціонування УАСГН – 30 грудня 1956 року – 4 травня 1962 року, хоча при

висвітленні багатьох аспектів проблеми було неминучим звернення до попередніх років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- *вперше* здійснено комплексне дослідження організації, становлення та діяльності Української академії сільськогосподарських наук;
- висвітлено діяльність структурних підрозділів УАСГН і показано заходи Президії Академії й відповідних структур стосовно здійснення визначених урядом академічних функцій в цілому і координації галузевої науково-дослідної роботи зокрема;
- досліджено процеси розгортання наукових пошуків у структурних підрозділах Академії, їх діяльність по впровадженню наукових розробок у виробництво;
- визначено основні напрями науково-дослідної роботи в галузі сільського господарства у 1957-1961 рр. у межах діяльності Відділень Академії;
- виявлено, проаналізовано та введено до наукового обігу широке коло історичних документальних матеріалів, які розкривають специфіку діяльності УАСГН і раніше не використовувалися у дослідженнях;
- *удосконалено* деталізацію накопичених знань з досліджуваної проблеми, систематизацію досягнутих успіхів вченими науково-дослідних установ Академії, визначення недоліків й кола недостатньо розроблених питань;
- *дістав подальший розвиток* напрям наукової роботи з питань історії створення, розгортання діяльності та функціонування окремих наукових установ на різних етапах розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладений матеріал дозволяє заповнити прогалини в історії аграрної науки стосовно становлення й діяльності науково-дослідних установ у цій сфері. Результати дослідження можуть бути використані при подальших розробках пріоритетних напрямів розвитку наукових досліджень з найважливіших проблем аграрного сектору народного господарства України. Розгляд питань організації та діяльності наукових і освітніх центрів в історичному аспекті є невід'ємною ланкою в розумінні процесів становлення громадянського суспільства в Україні.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати і висновки, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації доповідалися й обговорювалися на: II конференції молодих вчених та спеціалістів “Історія освіти, науки і техніки в Україні” (27-28 травня 2004 р., м. Київ); V Всеукраїнському симпозіумі з проблем аграрної історії (7-8 жовтня 2004 р., м. Черкаси); науковій конференції, присвяченій П.А. Власюку (2005 р., м. Київ); Міжнародній науковій конференції (29-30 листопада 2005 р.,

м. Луганськ); III конференції молодих вчених та спеціалістів “Історія освіти, науки і техніки в Україні” (26-27 травня 2006 р., м. Київ).

Публікації. За результатами досліджень, представлених у дисертації, опубліковано 11 наукових праць. Серед них 6 статей у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України. Усі публікації одноосібні.

Структура дисертації обумовлена метою та завданням дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, 4-х розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 253 найменувань та 11 додатків. Обсяг основного тексту становить 204 сторінки. Загальний обсяг дисертації 241 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **“Вступі”** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об’єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі **“Сучасний стан вивчення проблеми та методи дослідження”** висвітлено основні етапи розвитку наукової думки з даної проблеми, джерельну базу та методологію дослідження.

У підрозділі 1.1. *“Історіографія питання та джерельна база дослідження”* визначається стан дослідження проблеми, загальні тенденції розвитку вітчизняних досліджень у радянській час і в умовах незалежної України.

Проведення історичного дослідження з даної теми передбачає розгляд наявної наукової літератури з таких основних проблем: 1) соціально-політичні чинники функціонування сільського господарства України; 2) розвиток сільськогосподарської науки; 3) створення та діяльність Української академії сільськогосподарських наук.

Проаналізовані праці, присвячені проблемам розвитку сільськогосподарської науки кінця 50-х – початку 60-х рр., поділено на чотири етапи, які відрізняються тематичною спрямованістю й особливостями змісту.

До першого етапу належать праці, опубліковані безпосередньо в досліджуваний період, які здебільшого відображають державну аграрну політику і діяльність Української академії сільськогосподарських наук. Такі роботи, як правило, були ґрунтовними, проблемними, містили цінний і для сьогодення фактологічний матеріал стосовно стану сільськогосподарської галузі, наукових здобутків вітчизняних вчених-аграріїв, реорганізації мережі науково-дослідних установ в аграрній сфері, проте їх пронизувала певна заідеологізованість і в цьому зв’язку – відсутність об’єктивного аналізу. Це, насамперед, праці П.А. Власюка, М.Г. Городнього, К.Л. Лісниченка,

І.І. Лукінова, І.Н. Романенка, В.С. Пересипкіна¹. Особливо цінними є дослідження з окремих напрямів науково-дослідної роботи УАСГН, опубліковані на сторінках офіційного друкованого органу Академії та інших видань².

Другий етап складають праці, які були опубліковані в 70-80-х роках у своїй більшості з критичним аналізом стану сільськогосподарської галузі 50-60-х років. Дослідники П.М. Василенко, М.П. Барабан, І.А. Коваль та інші³ висвітлюють історію розвитку механізації і електрифікації сільського господарства. Дослідження Н.І. Пшеничного⁴ присвячене розвитку сільськогосподарської науки та освіти в Україні, однак подій 1956-1962 років автор торкається фрагментарно. Як відомо, цьому проміжковому часу було характерне замовчування хрущовських перетворень, зокрема в аграрній сфері.

Праці, що вийшли з друку на початку 90-х років, в яких переважає об'єктивний аналіз аграрної політики уряду в досліджуваній період, сформували третій етап розвитку наукових досліджень з проблеми. Дослідження П.П. Панченка, В.П. Славова, В.А. Шмарчука та інших дослідників⁵ спрямовані, в першу чергу, на визначення нових напрямів наукового пошуку, окреслення малодосліджених або взагалі недосліджених аспектів аграрної історії. Безпосередньо питань історії розвитку вітчизняної аграрної науки торкаються

---

¹ Власюк П.А. Сільськогосподарська наука до 40-річчя Великого Жовтня. – К.: Держсільгоспвидав, 1957. – 653 с.; Городній М.Г. Науково-дослідні установи по сільському господарству на Україні // Колгоспник України. – 1957. – № 2. – С. 11-12.; Лісниченко К.Л., Лукінов І.І., Романенко І.Н. Сільське господарство Української РСР. – К.: Держсільгоспвидав, 1958. – 440 с.; Пересипкін В.С. Сільськогосподарська наука України до 45-річчя Великого Жовтня // Вісн. с.-г. науки. – 1962. – № 10. – С. 3-8.

² Бровенко Ф.М. Науково обґрунтовану систему ведення господарства – кожному колгоспові і радгоспові // Вісн. с.-г. науки. – 1958. – № 10. – С. 82-85.; Власюк П.А. Впровадити науково обґрунтовану систему ведення господарства в колгоспах і радгоспах у найкоротший строк // Вісн. с.-г. науки. – 1959. – № 9. – С. 18-26.; Каневський О. Впровадження досягнень науки і передового досвіду в сільськогосподарське виробництво // Економіка Радянської України. – 1960. – № 6. – С. 48-55.; Клецький Л.М. Спеціалізація сільськогосподарського виробництва // Наука і життя. – №7. – С. 28-30.; Лебедев С.І. Готувати наукові і науково-педагогічні кадри, гідні епохи комуністичного будівництва // Вісн. с.-г. науки. – 1962. – № 3. – С. 3-8.

³ Василенко П.М., Барабан Н.П., Коваль І.А. и др. Развитие механизации и электрификации сельского хозяйства Украинской ССР / АН УССР, Ин-т истории и др. – К.: Наук. думка, 1988. – 472 с.

⁴ Пшеничний Н.І. До історії розвитку сільськогосподарської науки і дослідної справи на Україні // Вісн. с.-г. науки. – 1972. – № 12. – С. 38-46.

⁵ Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ століття: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги). — К.: ІСДО, 1995. – 232 с.; Панченко П.П., Славова В.П., Шмарчук В.А. Аграрна історія України: Навч. посібник. – К.: Просвіта, 1996. – 406 с.; М.С. Хрущов і Україна: Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100-річчю від дня народження М.С. Хрущова. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1995. – 200 с.

О.О. Созінов, В.О. Бусол, М.В. Зубець та інші⁶. Ними вперше в сучасній літературі фрагментарно висвітлено окремі аспекти діяльності Української академії сільськогосподарських наук.

Четвертий етап – це сучасні дослідження, яким характерна спроба об'єктивного та неупередженого висвітлення аграрної історії України і, зокрема, історії вітчизняної аграрної науки. Академізацію, історичні етапи розвитку, організації та управління аграрною наукою, які видозмінювались відповідно до соціально-економічних і політичних змін, відображено у працях В.А. Вергунова⁷. Також проведено низку колективних комплексних досліджень з вивчення наукового потенціалу окремих установ сучасної Української академії аграрних наук загалом та історії розвитку досліджень з проблем генетики і селекції в Україні зокрема⁸.

Отже, історіографічний аналіз засвідчив певну фрагментарність попередніх напрацювань з частковим заповненням фактологічних прогалів. У 50-60-х роках минулого століття досліджувана проблематика за певних історичних обставин набула ідеологічного забарвлення, зазнала впливу політичної кон'юнктури. Незважаючи на певні здобутки у вивченні історії розвитку вітчизняної аграрної науки, на сучасний момент відсутнє її комплексне висвітлення щодо зазначеного періоду.

В основу дисертаційного дослідження покладено матеріали, що знаходяться на постійному зберіганні в Центральних державних архівах. Значну кількість важливих джерел було виявлено в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (фонд Р-4861). Матеріали щодо діяльності Навчальної частини Української академії сільськогосподарських наук виявлено у Державному архіві м. Києва (фонд Р-1331). Важливі різнопланові документальні матеріали, що склали об'ємну джерельну базу для комплексного наукового дослідження обраної теми, до наукового обігу введено вперше.

Окрему групу джерел становлять опубліковані матеріали УАСГН підсумково-інформаційного характеру (плани, звіти, матеріали наукових сесій),

---

⁶ Сторінки історії // Українська академія аграрних наук 1991-1995 / О.О. Созінов, В.О. Бусол, М.В. Зубець та ін. – К.: Аграр. наука, 1996. — С. 3-30.

⁷ Вергунов В.А. Академізація вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи: історико-науковий аналіз // Нариси з історії природознавства і техніки. – К., 2005. – Вип. 45. – С. 167-182.; Вергунов В.А. Основні історичні етапи розвитку та управління аграрною наукою України // Історія Української науки на межі тисячоліть: Зб. наук пр. / Ред. кол.: О.Я.Пилипчук (відп. ред.) та ін. – К., 2001. – Вип.6. – С.29-33.

⁸ Вергунов В.А., Кірпаль З.П., Круть В.О., Гончаров В.С., Лузан К.О. Науковий потенціал Української академії аграрних наук: Монографія / За наук. ред. акад. УААН М.В. Зубця. – К.: Аграр. наука, 2005. – 176 с.; Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть: У 4 т. / Редкол.: В.В. Моргун (голов. ред.) та ін. – К.: Логос, 2001. – Т. 2. – 636 с.; Становлення і розвиток аграрної освіти та науки в Україні (з найдавніших часів до сьогодення) / Д.О. Мельничук, М.В. Зубець, Л.Ю. Беренштейн та ін. – К.: НАУ, 2005. – 224 с.

науково обґрунтовані (праці видатних вчених-аграріїв досліджуваного періоду), матеріали періодичних галузевих видань (журнали “Вісник сільськогосподарської науки”, “Доповіді Української академії сільськогосподарських наук”).

У підрозділі 1.2. *“Методологічні принципи, вибір напрямів дослідження”* обґрунтовуються методологічні підходи до аналізу досліджуваних у роботі проблем. Сформульовано логічно визначені напрями історико-наукового дослідження.

У другому розділі **“Передумови створення Української академії сільськогосподарських наук”** викладено результати вивчення впливу політичних, суспільних і економічних факторів на розвиток аграрної науки та, зокрема, створення Української академії сільськогосподарських наук.

У підрозділі 2.1. *“Політико-економічні й господарські чинники”* розкрито зміни, що відбувалися в Україні у досліджуваній період, як суттєві чинники в діяльності науково-дослідних установ, організації та здійсненні управління аграрною наукою.

На початку 50-х років минулого століття специфіка радянської системи позначалася на всіх сторонах суспільного життя. Діяли удосконалені механізми економічного, політичного, морально-психологічного контролю над суспільством. Ідеологізація природознавства, адміністративна централізація управління наукою, часто некомпетентне втручання партійних органів та слідування принципу партійності науки призвели до негативних наслідків для сільського господарства і аграрної науки в цілому.

Важке становище повоєнної економіки України вдалося виправити вже протягом четвертої п'ятирічки, коли спостерігалось значне зростання промислового виробництва. Концентрація зусиль на окремих пріоритетних напрямках, наявність обмеженої кількості підприємств і відносно невеликий асортимент продукції уможлилювали успішне централізоване керування економікою – планування, контроль, розподіл коштів, робочої сили й матеріальних ресурсів. Однак можливості командної економіки поступово вичерпувались і розвиток продуктивних сил почав гальмуватися.

Досліджено, що із середини 50-х років спостерігалось незначне розширення повноважень компартій союзних республік, ліквідація деяких союзних міністерств і передача їхніх функцій республіканським міністерствам. Цей процес не порушив жорсткого централізму в побудові і принципах організації КПРС, але відобразив нестійкі ліберальні тенденції, зокрема, технократії партійного апарату, залучення до нього спеціалістів із виробництва. Проте радикального відступу від командно-адміністративної системи керівництва народним господарством не сталося. Певна децентралізація компенсувалася примусовим проведенням в життя дещо волюнтаристських,

науково необґрунтованих рішень.

У підрозділі 2.2. *“Сільське господарство та стан вітчизняної сільськогосподарської науки у 50-х роках ХХ століття”* проаналізовано причини й особливості реформування сільськогосподарської галузі та її наукового забезпечення у другій половині 50-х рр. ХХ ст.

На початку 50-х років продуктивність сільського господарства України залишалась досить низькою. Економічне становище в країні було важким. Незважаючи на відновлення довоєнного економічного потенціалу, добробут трудящих, особливо на селі, істотно не поліпшився. Колгоспи і радгоспи працювали, як правило, малоефективно, численні обмеження стримували розвиток особистих господарств населення, кілька років поспіль не збільшувалися обсяги виробництва зерна, така ж критична ситуація склалася і у тваринництві. Криза сільськогосподарського виробництва та проблема із забезпеченням продовольством населення змусили уряд до вжиття заходів з метою виправлення становища.

Встановлено, що реорганізаційні перетворення пов'язувались із науково-технічним процесом, інтенсифікацією та інтеграцією виробництва, зближенням двох форм власності, ліквідацією відмінностей між містом і селом. З 1953 по 1964 р. відбулося 11 пленумів ЦК КПРС з питань сільського господарства, проведено загальносоюзні та республіканські наради з аграрних питань. Держава намагалася без зміни соціалістичних виробничих відносин шляхом тільки деяких послаблень у податковій політиці й ціноутворенні зупинити деградацію продуктивних сил сільськогосподарського виробництва. Суть аграрної політики полягала не в зміні економічного ладу, а в утвердженні існуючого колгоспно-радгоспного устрою. Планова економіка та максимально централізоване керівництво народногосподарським комплексом позначались і на централізації управління аграрною наукою. Напередодні створення Української академії сільськогосподарських наук усі науково-дослідні установи були розпорочені по різних міністерствах республіки, які в свою чергу були підконтрольні центральному союзним відомствам.

Як показав аналіз стану сільськогосподарського виробництва та його наукового забезпечення, існувала, хоча і не дуже потужна, мережа науково-дослідних установ, яка не справляла дієвого впливу на розвиток сільськогосподарської галузі. Міжвідомчі розмежування не давали можливості ефективно зосередити зусилля науковців на пріоритетних напрямках подальшого розвитку аграрного виробництва. Агрополітичні рішення передували науковим висновкам, що змушувало науковців проводити ті дослідження, що визначалися як актуальні, саме партійно-державними органами.

У третьому розділі **“Становлення Української академії сільськогосподарських наук”** відтворено історико-наукову картину організації

і налагодження механізму функціонування мережі науково-дослідних установ аграрного профілю з управлінським і координуючим центром.

У підрозділі 3.1. *“Структура й завдання”* показано, що здійснена у 1956 р. реорганізація у сфері сільськогосподарської науки сприяла зміцненню структури мережі науково-дослідних установ. Було створено багато нових інститутів, станцій, а також організуючий центр галузевої науки при Міністерстві сільського господарства УРСР (відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР № 1566 від 30 грудня 1956 р.).

Українська академія сільськогосподарських наук здійснювала керівництво роботою 87 науково-дослідних установ, у тому числі 17 науково-дослідних інститутів, 21 обласної державної дослідної станції і 5 спеціалізованих дослідних станцій. Науково-дослідні установи мали 78 дослідних господарств загальною площею 133,3 тис. га землі. До складу Академії увійшли вищі навчальні заклади – Українська сільськогосподарська академія і Київський ветеринарний інститут, на базі яких було створено Навчальну частину УАСГН.

Низкою урядових постанов на новостворену Академію було покладено ряд завдань стосовно активізації розвитку сільськогосподарської науки і техніки, збагачення сільськогосподарського виробництва новими науковими відкриттями і винаходами. Для виконання покладених на Академію функцій було сформовано структуру центрального апарату: канцелярія; Президія Академії; секретаріат Президії; планово-виробниче управління; Відділення землеробства; Відділення тваринництва; Відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації; Відділення механізації і електрифікації сільського господарства; Відділення економіки і організації сільськогосподарського виробництва; редакційно-видавнича рада; Рада з координації науково-дослідних робіт; Рада з розробки системи ведення господарства; фінансове управління; центральна бухгалтерія та відділ кадрів.

Очолили Українську академію сільськогосподарських наук видатні на той час постаті вітчизняної аграрної науки. Президентом Академії було призначено академіка АН УРСР і ВАСГНІЛ П.А. Власюка – відомого вченого в галузі фізіології рослин, віце-президентами – І.Ф. Бузанова, П.Д. Пшеничного, В.С. Крамарова, академіком-головним ученим секретарем – І.Н. Романенка. Членами Президії, академіками-секретарями Відділень були обрані: Д.Ф. Лихвар – головою Відділення землеробства, О.Ю. Яценко – головою Відділення тваринництва, П.М. Василенко – головою Відділення механізації і електрифікації сільського господарства, Б.Й. Логгінов – головою Відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації, І.Н. Романенко – головою Відділення економіки і організації сільськогосподарського виробництва.

У підрозділі 3.2. *“Діяльність Президії, Відділень та Навчальної частини”* розкрито процес розгортання діяльності УАСГН, який відбувався достатньо

ефективно. В першу чергу підводились підсумки науково-дослідної роботи за попередні роки. Було розглянуто плани впровадження результатів досліджень минулих років у виробництво. Важливе значення надавалось укомплектуванню основного складу Відділень та забезпеченню науковими кадрами обласних державних сільськогосподарських дослідних станцій. Вперше в Україні здійснювалося скоординоване планування наукової діяльності в науково-дослідних установах і на кафедрах навчальних закладів. Вже з першого року свого функціонування Академія стала активним популяризатором сільськогосподарських знань.

Діяльність Президії і Відділень УАСГН при належній матеріально-технічній базі як організуючого, методичного, управлінського центру у сфері аграрної науки дозволила налагодити зв'язки з виробництвом, розширити й підвищити рівень наукових досліджень, запровадити дієві механізми координації науково-дослідної роботи.

Новий формат академічної установи, яка вперше об'єднала усі наукові установи, що працювали в галузі сільськогосподарської науки в єдину організацію, а також поєднання наукового пошуку із навчальним процесом сприяли зближенню сільськогосподарської науки й вищої освіти, якісному поліпшенню підготовки спеціалістів вищої кваліфікації.

У четвертому розділі **“Науково-організаційні засади розвитку сільськогосподарської науки в досліджуваний період”** викладено результати дослідження організаційної, науково-дослідної та освітянської роботи структурних підрозділів УАСГН.

У підрозділі 4.1. *“Науково-дослідна та організаційна діяльність”* висвітлено функції керівних органів Академії, проаналізовано наукові програми за напрямками досліджень у різних галузях сільськогосподарської науки та науково-освітню діяльність Навчальної частини УАСГН.

Визначено *основні напрями діяльності* керівного апарату УАСГН. 1. *Координація* науково-дослідної роботи й впроваджень у виробництво досягнень науки і досвіду передовиків сільського господарства забезпечувала комплексне виконання дослідницької роботи різними установами від початку наукових розробок до завершення і впровадження результатів досліджень у виробництво. 2. *Розширення і зміцнення мережі* науково-дослідних установ УАСГН здійснювалось ефективно. У 1957-1960 рр. було створено (реорганізовано) 6 науково-дослідних інститутів, 10 дослідних станцій, до 50 лабораторій, відділів та опорних пунктів. 3. *Науково-методичне керівництво* обласними державними сільськогосподарськими дослідними станціями полягало у коректуванні тематики досліджень, плануванні й визначенні напрямів експериментальних робіт дослідних господарств, а також у здійсненні контролю. 4. *Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів* здійснювалася

активно, хоча і з певними проблемами. У 1957-1961 рр. закінчили аспірантуру 240, а захистили кандидатські дисертації 96 осіб. З окремих причин не відбулось повного забезпечення науковими кадрами установ УАСГН, зокрема це стосувалось Відділень механізації і електрифікації сільського господарства та економіки і організації сільськогосподарського виробництва. Частина вакансій в УАСГН залишалась не заміщеною, спостерігалася велика плінність кадрів.

5. Активна *видавнича діяльність* сприяла повному висвітленню найбільш важливих закінчених науково-теоретичних досліджень з різних галузей сільськогосподарської науки, а також доведенню до виробництва через друковані праці результатів дослідницької діяльності й наукове узагальнення передового досвіду.

6. *Міжнародне співробітництво* з 1959 р. частково активізувалось, було налагоджено плідні зв'язки з науково-дослідними установами багатьох країн (Китаю, Румунії, Болгарії, Польщі, Чехословаччини, Югославії), проте ідеологічні обмеження не дозволяли здійснювати повноцінний обмін науковим досвідом.

Аналіз наукових програм за напрямками досліджень з різних галузей сільськогосподарської науки в досліджуваний період засвідчив певне спрямування дослідницької діяльності.

У галузі *землеробства* провідне місце посідали дослідження з таких напрямів: 1) Обстеження ґрунтів і складання ґрунтових карт для конкретних господарств; 2) Підвищення родючості ґрунтів і розробка заходів стосовно раціонального використання земель; 3) Впорядкування і освоєння сівозмін; 4) Збільшення виробництва і поліпшення якості зернових та інших культур; 5) Вирощування високоякісного насіння супереліти та еліти; 6) Опрацювання і впровадження у виробництво найбільш ефективних захисних механізмів проти шкідників та хвороб сільськогосподарських культур; 7) Розробка високоефективних заходів щодо виробництва і найбільш раціонального використання добрив з вищим коефіцієнтом дії.

Виявлено, що впродовж 1957-1960 рр. було обстежено ґрунти на площі понад 43 млн. га, складено й передано 8716 колгоспам і 138 радгоспам ґрунтові карти і рекомендації стосовно ефективного використання земель. Вагомі досягнення вітчизняних вчених у створенні і впровадженні у виробництво нових високоврожайних сортів зернових культур, цукрових буряків та гібридів кукурудзи припадають саме на досліджуваний період. Це сорти озимої та ярої пшениць, проса, кукурудзи (Юр'єв В.Я.); сорти ярої пшениці Народна і Харківська 46 (Кучумов П.В.); сорт твердої озимої пшениці Мічурінка (Кириченко Ф.Г.); гібрид кукурудзи Дніпровський 56 (Соколов Б.П.); гібриди кукурудзи Буковинський-2 і Буковинський-3 (Козубенко В.О.); сорт озимої пшениці Миронівська 264 (Ремесло В.М.); сорти суниці, черешні, яблуни (Дука С.Х.); однонасінні цукрові буряки (Коломієць О.К., Попов О.В.); люцерна

Херсонська 1 (Гладків С.А.) та Веселеподолянська 11 (Дибя А.С., Оношко Г.А.). У досліджуваному періоді започаткували наукові школи академік АН УРСР П.А. Власюк, професори М.О. Зеленський, М.Г. Городній, С.І. Лебедев, В.Ф. Пересипкін.

У галузі тваринництва основна увага приділялася поліпшенню племінної справи: а) відтворенню й удосконаленню виведених порід; б) дослідженню міжпородного промислового схрещування; в) започаткуванню галузі спеціалізованого м'ясного скотарства; г) удосконаленню методу штучного запліднення сільськогосподарських тварин. Розпочато розробки наукових основ годівлі сільськогосподарських тварин.

Вчені НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР створили ряд високоудійних жирномолочних ліній симентальської, лебединської і червоної степової порід великої рогатої худоби. Позитивних результатів вчені досягли при вивченні впливу гетерозису на підвищення м'ясної і молочної продуктивності худоби. В УНДІ тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова "Асканія-Нова" у 1957 р. під керівництвом академіка Л.К. Гребеня було завершено роботу над виведенням високопродуктивних овець породи "багатоплідний каракуль". Питаннями удосконалення та впровадження методу штучного запліднення сільськогосподарських тварин займався відомий вчений академік О.В. Квасницький (Полтавський НДІ свинарства), наукові здобутки якого в галузі фізіології травлення, вищої нервової діяльності, лактації, репродукції сільськогосподарських тварин стали цінним внеском у скарбницю світової науки. Зародилися наукові школи професорів К.Б. Свечина, П.Д. Пшеничного, М.А. Кравченка, В.В. Нікольського.

У галузі лісівництва, гідротехніки і меліорації тематика науково-дослідної роботи спрямовувалася на: 1) Створення лісових ползахисних смуг на основі комплексної механізації лісокультурних робіт; 2) Відновлення досліджень з лісової типології; 3) Розробку агротехніки і типів лісових культур для гірських лісів Карпат і Криму; 3) Опрацювання заходів проти ерозії ґрунтів та створення захисних насаджень на берегах річки Дніпро і його водосховищ в межах України; 4) Розроблення методики розрахунку поливного режиму сільськогосподарських культур, техніки їх поливу та розробка біокліматичного методу розрахунку водоспоживання сільськогосподарських культур; 5) Створення перших контрольних-меліоративних пунктів; 6) Розроблення нормативів регулювання водного режиму торфових ґрунтів.

Відновлення досліджень з лісової типології стало важливим етапом розробки єдиної класифікації типів лісорослинних умов колишнього СРСР, удосконалення методів досліджень, критичного перегляду класифікаційних принципів. Відновлену екологічну школу лісової типології України представляли відомі вчені: професор Д.В. Воробйов – один із її фундаторів,

П.С. Погребняк, М.М. Дрюченко, О.Л. Бельгард, Д.Д. Лавриненко. Здобутки української екологічної школи справили максимальний вплив на розвиток типології в сусідніх зарубіжних країнах, зокрема в Чехословаччині, Польщі, Болгарії, Китаї. У зазначений період вивчено способи осушення боліт закритим дренажем і відкритими каналами, що дозволило регулювати водний і повітряний режими в ґрунті відповідно до вимог посіяної культури тощо. Активізувався розвиток зрошуваного землеробства, було створено перші контрольні-меліоративні пункти, розпочато будівництво меліоративних систем. У досліджуваний період відбулося становлення наукової школи професора Б.Й. Логгінова з опрацювання наукових основ лісорозведення, лісовідновлення, біологічної стійкості та продуктивності лісових насаджень.

У галузі механізації і електрифікації сільського господарства досліджувалися основні питання комплексної механізації і електрифікації сільського господарства: 1) Розроблення технологічних процесів, методів підвищення ефективності експлуатації машинно-тракторного парку; 2) Удосконалення конструкцій тракторів і сільськогосподарських машин; 3) Опрацювання наукових і технічних основ автоматизації процесів сільськогосподарського виробництва. Електротехнології; 4) Дослідження питань технології точного землеробства; 5) Принципи застосування електроенергії в сільському господарстві; 6) Опрацювання заходів щодо механізованого вирощування й збирання сільськогосподарських культур та комплексної механізації й електрифікації виробничих процесів у тваринництві; 7) Розробка теоретичних та експериментальних основ технології потокового збирання врожаю. У досліджуваний період сконструйовано і впроваджувалися у виробництво культиватор-пароочисник КОП-4,2, навісна розсадилина машина СРН-4К, овочева сівалка СОН-2,8К, кукурудзозбиральні машини – трирядні причіпні комбайни КУ-3 та СКУ-2,1, шестирядні КУ-6, комбайн ККХ-3.

Академіком П.М. Василенком започатковано формування нового перспективного напрямку землеробської механіки – технології точного землеробства. Зародилася наукова школа електротехнологій і автоматизації виробничих процесів у сільському господарстві (керівник – академік ВАСГНІЛ І.І. Мартиненко).

У галузі економіки і організації сільськогосподарського виробництва вчені здійснювали наукові розробки: 1) Методологічних положень формування собівартості колгоспної продукції; 2) Організаційно-господарського зміцнення колгоспів і радгоспів; 3) Опрацювання питань економіки механізації сільського господарства України; 4) Організації сільськогосподарських підприємств у зонах великих міст і промислових центрів; 5) Проблем ціноутворення в сільському господарстві; 6) Нової системи бухгалтерського обліку; 7)

Удосконалення поточного планування і звітності в колгоспах відповідно до вимог господарського і внутрішньогосподарського розрахунку; 8) Впровадження грошової оплати праці колгоспників без нарахування трудоднів у вигляді заробітної плати; 9) Питань розміщення, спеціалізації та поєднання галузей сільського господарства. Член-кореспондент ВАСГНІЛ, професор І.Н. Романенко започаткував наукову школу з проблем інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та шляхів її підвищення.

Специфіка діяльності Академії полягала в об'єднанні науково-дослідного і навчального процесів. Наукова робота кафедр Навчальної частини поєднувалася з роботою науково-дослідних інститутів і дослідних станцій Академії, що значно розширило матеріально-технічну базу для здійснення наукової діяльності кафедрами, які частину своїх досліджень перенесли на бази науково-дослідних установ, МТС і колгоспів. Після здійсненої у 1956 р. реорганізації, науково-дослідна робота професорсько-викладацького персоналу змінила вектор своєї діяльності в бік узагальнення і системності досліджуваних тем. Координація тематики науково-дослідної роботи кафедр і відділів науково-дослідних інститутів та паралельне керівництво сприяли комплексності в опрацюванні проблем.

У підрозділі 4.2. *“Впровадження наукових розробок у виробництво. Науково обґрунтована система ведення господарства”* визначається кінцевий етап наукової діяльності вчених УАСГН, а саме, як результати науково-дослідної роботи знаходили своє втілення у практиці виробництва.

Проведений аналіз звітної документації засвідчив значну оптимізацію впровадження основних результатів науково-дослідних робіт у сільськогосподарське виробництво, особливо помітні зрушення відбулись у 1960-1961 рр. Принципово новим у цьому процесі в досліджуваній період став перехід від застосування окремих прогресивних прийомів наукових методів ведення землеробства і тваринництва до їх комплексного впровадження. Розробка і впровадження науково обґрунтованої системи господарювання в колгоспах і радгоспах відповідно до ґрунтово-кліматичних і економічних особливостей окремих зон України включала впровадження в кожному господарстві сукупності організаційно-економічних і агрозоотехнічних заходів, спрямованих на збільшення виробництва валової і товарної продукції з розрахунку на 100 га земельних угідь при раціональному використанні природно-господарських умов, найменших затратах праці і засобів на виробництво одиниці продукції, а також при підвищенні продуктивності й оплати праці. Для ефективного опрацювання і впровадження у кожному господарстві науково обґрунтованої системи ведення господарства було розроблено і опубліковано Українською академією сільськогосподарських наук у 1959 р. *“Методику розробки та впровадження системи ведення господарства в*

колгоспах і радгоспах Української РСР” із визначенням у ній змісту, порядку організації роботи та економічної оцінки впроваджуваних систем. Ця методика, яка постійно удосконалювалася, стала основним посібним матеріалом для спеціалістів колгоспів, радгоспів і сільськогосподарських органів при опрацюванні та впровадженні науково обґрунтованої системи ведення господарства.

Було розроблено науково обґрунтовані системи ведення господарства в усіх колгоспах і радгоспах України. При цьому визначено сприятливі для виробництва агротехнічні, зоотехнічні та організаційні заходи, друкувались монографії із систем ведення господарства окремих районів різних зон УРСР з урахуванням поглибленої їх спеціалізації.

У підрозділі 4.3. *“Ліквідація Академії”* висвітлено обставини, за яких було припинено діяльність Української академії сільськогосподарських наук.

Встановлено, що причини ліквідації УАСГН мають певне соціально-політичне забарвлення, в межах притаманного радянській добі так званого *“демократичного централізму”*, якому властивий не тільки загальнодержавницький інтерес оптимізації науково-організаційної структури. Керівництво ж Академії дотримувалось незалежної позиції, що мала досить національний ухил у прийнятті рішень стосовно майбутнього сільського господарства України та його наукового забезпечення. Окрім зазначених причин, мали місце й певні організаційні недоліки, зокрема в роботі дослідних господарств окремих науково-дослідних установ УАСГН.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного нами дослідження зроблено висновки, основні з яких виносяться на захист.

1. Встановлено, що вітчизняні історико-наукові, зокрема історико-аграрні дослідження недостатньо комплексно відтворюють спрямованість та окремі етапи розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, а саме проблему становлення й діяльності Української академії сільськогосподарських наук у 1956-1962 рр. Відсутність узагальнюючого аналітичного дослідження з даної проблеми і певна фрагментарність історіографічних розвідок висуває на перший план важливість опрацювання джерельної бази, насамперед комплексу архівних матеріалів, як основи для вивчення історії розвитку дослідної справи в Україні у 50-60-х роках ХХ ст. Обґрунтовано, що представлена джерельна база є достатньою для цілісного і всебічного дослідження поставленої наукової проблеми.

2. У результаті системного аналізу суспільно-політичної та економічної ситуації досліджуваної доби з’ясовано, що в цей самостійний, виокремлений період вітчизняної історії активізуються темпи розвитку виробництва, починає

зростати добробут населення, але через 5-6 років увага до аграрних питань дещо послаблюється. Проблеми суспільства віддзеркалювались у науковому середовищі: поява об'єднуючого і координуючого центру – Української академії сільськогосподарських наук – сприяла активізації науково-дослідної діяльності в сільськогосподарській галузі народного господарства України, але внаслідок згортання “радикального реформаторства” система організації аграрної науки знову повернулася до стану міжвідомчої розпорошеності.

3. Встановлено, що аграрна наука України, яка багато років зазнавала політичної залежності, надмірної плановості й централізації, попри безліч втрат і перешкод продовжувала збагачувати скарбницю знань та зміцнювати науковий потенціал. Вчені досягли вагомих результатів у різних галузях сільськогосподарської науки, таких як агробіологія, тваринництво, лісівництво і агролісомеліорація, гідротехніка і меліорація, ґрунтознавство та агрохімія, фізіологія живлення рослин. Після подолання наслідків “лисенківщини” аграрна наука врешті стала на творчий шлях наукового пошуку. Проте міжвідомча розпорошеність не дозволяла зосередити зусилля науковців на пріоритетних напрямках розвитку аграрного виробництва. Агрополітичні рішення часто передували науковим висновкам, що змушувало науковців проводити ті дослідження, що визначалися як актуальні, саме партійно-державними органами.

4. Потреба в удосконаленні управління наукою й поліпшенні дослідної справи зумовила створення розгалуженої мережі науково-дослідних установ, упорядкування структурних підрозділів Академії, реорганізацію сфери наукових досліджень, що дозволило об'єднати провідних учених-аграрників і конкретизувати проблеми сільськогосподарського виробництва, які вимагали невідкладного вирішення. У структурі Української академії сільськогосподарських наук науково-методичні функції виконували п'ять Відділень, у межах діяльності яких здійснювалося комплексне виконання наукових програм за основними напрямками у 1957-1961 рр.

5. З'ясовано, що у досліджуваній період вітчизняну аграрну науку збагачували вагомими здобутками такі видатні вчені: В.Я. Юр'єв, П.В. Кучумов, Ф.Г. Кириченко, Б.П. Соколов, В.О. Козубенко, В.М. Ремесло, С.Х. Дука, О.К. Коломієць, О.В. Попов, А.С. Діба, Г.А. Оношко, П.А. Власюк, Л.К. Гребень, О.В. Квасницький, В.О. Поварніцин, Д.В. Воробйов, М.О. Тюленєв, І.Н. Романенко, Л.М. Клецький, К.Г. Телешек.

6. Наприкінці 50-х років минулого століття формувалися наукові школи академіка П.М. Василенка, академіка ВАСГНІЛ І.І. Мартиненка, академіка АН УРСР П.А. Власюка, професорів М.О. Зеленського, М.Г. Городнього, Б.Й. Логгінова, С.І. Лебедева, К.Б. Свечина, П.Д. Пшеничного, М.А. Кравченка,

В.В. Нікольського, В.Ф. Пересипкіна, члена-кореспондента ВАСГНІЛ
І.Н. Романенка.

7. У цілому, підвищення врожайності основних сільськогосподарських культур на початку 60-х років минулого століття відбувалося за рахунок вдосконалення структури посівних площ (посівів більш продуктивних культур); сортозаміни; системи насінництва, що дозволяла використовувати високоякісне насіння; застосування органічних і мінеральних добрив, засобів захисту рослин; зрошення; вдосконалення системи сільськогосподарських машин. Результати селекційних досліджень та впровадження інтенсивних технологій вирощування визначили потенційно високий рівень врожайності основних зернових культур та їх якість.

8. Встановлено, що за період свого нетривалого функціонування Українська академія сільськогосподарських наук забезпечила комплексне виконання дослідницької роботи науково-дослідними установами від початку наукових розробок до завершення та впровадження результатів наукових досліджень у виробництво за допомогою дієвих механізмів координації науково-дослідної роботи між інститутами і станціями системи УАСГН, а також АН УРСР, АН СРСР, ВАСГНІЛ.

9. Здійснена в досліджуваній період унікальна спроба поєднання наукового пошуку із навчальним процесом сприяла зближенню сільськогосподарської науки й вищої освіти. Це значно покращувало рівень підготовки не тільки фахівців, а й спеціалістів вищої кваліфікації і наукових кадрів. Однак таке об'єднання не виявило суттєвого впливу на наукову діяльність. Було налагоджено співпрацю між науковцями і педагогами, скоординовано тематику науково-дослідних робіт та об'єднано керівництво науковими програмами. Проте в цьому питанні залишалося багато недоопрацювань, почасти організаційних: недостатнє застосування нових методів досліджень, незначна кількість госпдоговірної тематики, неврегульоване впровадження у виробництво результатів досліджень, пропозиції Навчальної частини не включались до загальноакадемічних планів впровадження завершених робіт.

10. До негативних чинників впливу на аграрну науку в зазначений період слід віднести започаткування руйнівних процесів, зумовлених кількома обставинами: 1) впливом адміністративних механізмів тогочасної влади на організацію наукових досліджень і розвиток інфраструктури дослідних установ; 2) ігноруванням об'єктивної закономірності, коли впровадження наукових розробок у виробництво є найефективнішим стимулятором нових досліджень; 3) низьким суспільним авторитетом результатів досліджень та особистої заслуги новатора-дослідника; 4) формуванням негативної громадської думки про

аграрну науку, перекладанням на неї прорахунків і невдач у сільському господарстві.

11. У цілому, прийняті після вересневого пленуму (1953 р.) заходи стимулювали подальший розвиток сільськогосподарського виробництва. Із середини 50-х років ХХ ст. сільське господарство вперше стало рентабельним. Середньорічні темпи зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у 1954-1959 рр. перевищили 7%. Неподільні фонди збільшувалися щороку в колгоспах на 21,8%, у радгоспах – на 16%. Підвищилися валові збори та врожайність зерна, збільшилося поголів'я худоби. Проте зростаюча результативність виявилася нестабільною. З 1958 р. у сільськогосподарському виробництві почався спад. Якщо протягом 1951-1958 рр. обсяг валової продукції збільшився на 65%, то з 1959 по 1964 р. – лише на 22%. Середньорічні темпи розвитку сільського господарства зменшилися до 2% на рік, виробництво продуктів тваринництва майже не зростало.

12. Результати проведеного дослідження дозволили зробити висновок, що створення і діяльність Української академії сільськогосподарських наук, цього унікального творчого об'єднання, що не мало аналогів на теренах колишнього СРСР, відіграли важливу роль у подальшому розвитку вітчизняної дослідної справи у другій половині минулого століття та сприяли досягненню сучасних знань з різних напрямів аграрної науки.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Відтворення вітчизняної історії аграрної науки, процесу започаткування, становлення й діяльності науково-дослідних і галузевих навчальних установ потребує об'єктивного висвітлення в науковій літературі організаційно-дослідницької та науково-методичної діяльності Української академії сільськогосподарських наук. Результати дослідження використовувати при підготовці наукових праць, спецкурсів з історії науки і техніки вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, у процесі дослідницької діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Щебетюк Н.Б. З історії утворення Української академії сільськогосподарських наук // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. пр. – К., 2003. – Вип. 13. – С. 232-237.

2. Щебетюк Н.Б. До питання про структуру Української академії сільськогосподарських наук // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. пр. – К., 2004. – Вип. 14. – С. 231-238.

3. Щебетюк Н.Б. Діяльність Української академії сільськогосподарських наук у період її організаційного становлення // Український селянин: Зб. наук. пр. / За ред. С.В. Кульчицького, А.Г. Морозова. – Черкаси: Черкаський

національний університет ім. Б. Хмельницького, 2004. – Вип. 8. (Спеціальний: Матеріали V Всеукраїнського симпозиуму з проблем аграрної історії). – С. 124-127.

4. Щебетюк Н.Б. Становлення і діяльність навчальної бази Української академії сільськогосподарських наук із впровадження наукових розробок (1954-1957) // Історичні записки: Зб. наук. пр. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2005. – Вип. 6. – С. 150-156.

5. Щебетюк Н.Б. Система координації наукових досліджень в аграрному секторі України наприкінці 50-х років ХХ століття // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 23. – С. 224-231.

6. Щебетюк Н.Б. Ліквідація Української академії сільськогосподарських наук // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 24. – С. 225-230.

7. Щебетюк Н.Б. Соціально-економічні та політичні передумови створення Української академії сільськогосподарських наук (1956 р.) // [Електронний ресурс] // Історія науки і біографістика. — 2006. — Вип. 1. — Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/E-Journals/INB/2006-1/06cnbasn.html>. — Заголовок з екрана.

8. Щебетюк Н.Б. Організаційні засади створення Української академії сільськогосподарських наук // Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали II конференції молодих вчених та спеціалістів (27-28 травня 2004 р., м. Київ) / УААН, ДНСГБ, АН Вищої школи України. Відділення історії освіти, науки і техніки. – К., 2004 – С. 221-223.

9. Щебетюк Н.Б. Діяльність академіка П.А. Власюка при створенні Української академії сільськогосподарських наук у 1957 р. // Науковий вісник Національного аграрного університету / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: НАУ, 2005. – Вип. 87. – С. 22-26.

10. Щебетюк Н.Б. Мережа науково-дослідних установ на Донбасі в системі Української академії сільськогосподарських наук (1956-1962) // Внесок Донбасу в розвиток вітчизняного промислового потенціалу: Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2005. – С. 201-204.

11. Щебетюк Н.Б. Планування науково-дослідної роботи в УАСГН (1956-1962 рр.) // Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матеріали III конференції молодих учених та спеціалістів (26-27 травня 2006 р., м. Київ) / УААН, ДНСГБ, Переяслав-Хм. ДПУ ім. Г. Сковороди, АН Вищої школи України. Відділення історії освіти, науки і техніки. – К., 2006. – С. 27-28.

АНОТАЦІЯ

Щебетюк Н.Б. Українська академія сільськогосподарських наук: становлення та діяльність (1956–1962 роки). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки. – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, Київ, 2007.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню організації, становлення та подальшій діяльності Української академії сільськогосподарських наук у 1956-1962 роках. Розкрито політичні, соціальні й економічні умови розвитку сільськогосподарської галузі та її наукового забезпечення. Відображено тенденції розвитку сільськогосподарських знань, які передували створенню УАСГН.

Висвітлено процес розгортання діяльності Академії, її функції й напрями роботи управлінського апарату. На основі здійсненого аналізу наукових програм УАСГН визначено тематичне спрямування науково-дослідної роботи установ Академії у 1957-1961 рр. у межах діяльності Відділень.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарська наука, організація, управління, науково-дослідна робота, впровадження, Українська академія сільськогосподарських наук.

АННОТАЦІЯ

Щебетюк Н.Б. Украинская академия сельскохозяйственных наук: становление и деятельность (1956-1962 годы). Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Государственная научная сельскохозяйственная библиотека Украинской академии аграрных наук, Киев, 2007.

Диссертационная работа посвящена исследованию организации, становления и дальнейшей деятельности Украинской академии сельскохозяйственных наук – управленческого и координирующего центра сельскохозяйственной науки в 1956-1962 гг.

Работа состоит из вступления, четырёх разделов, выводов, списка использованных источников и приложений.

Раскрыты актуальность и научная новизна диссертационного исследования; показаны связь работы с научной темой и практическое значение полученных результатов; обоснованы цель, задачи, объект и предмет исследования; определены хронологические границы, методы исследования, приведены сведения об апробации, структуре и публикациях автора диссертации.

Проанализирована степень научной разработки проблемы и состояния базы данных. Установлено, что деятельность Украинской академии сельскохозяйственных наук не была предметом комплексного изучения. Историографический анализ убедительно показал, что исследуемая научная

проблема освещалась предыдущими исследователями крайне фрагментарно, а значительное количество источников, в частности архивных материалов, остаются малоизученными и не используются в научных исследованиях.

Рассмотрены политические, социальные и экономические условия развития сельскохозяйственной отрасли и её научного обеспечения. Отражены тенденции развития сельскохозяйственных знаний, предшествовавших созданию Украинской академии сельскохозяйственных наук. Кризисное состояние сельскохозяйственного производства и проблемное обеспечение продуктами питания населения вынудили правительство реализовать реорганизационные мероприятия.

Освещен процесс развёртывания деятельности Академии, её функции и направления работы управленческого аппарата. Главными составляющими её деятельности были: 1. Координация научно-исследовательской работы и внедрения в производство достижений науки и опыта передовиков сельского хозяйства. 2. Расширение и укрепление научно-исследовательской сети УАСГН. 3. Научно-методическое руководство областными государственными сельскохозяйственными опытными станциями. 4. Подготовка научных и научно-педагогических кадров. 5. Издательская деятельность. 6. Международное сотрудничество.

На основании проведенного анализа научных программ Украинской академии сельскохозяйственных наук определены основные направления научно-исследовательской работы учреждений Академии в 1957-1961 гг. в пределах деятельности Отделений. Основной комплексной проблемой в исследуемый период была разработка научно обоснованной системы ведения хозяйства. Принципиально новым в процессе внедрения научных достижений в сельскохозяйственную практику в исследуемый период явился переход от применения отдельных прогрессивных приёмов научных методов ведения земледелия и животноводства к их комплексному внедрению.

Значительный вклад в отечественную аграрную науку принадлежит известным учёным-селекционерам – В.Я. Юрьеву, П.В. Кучумову, Ф.Г. Кириченко, Б.П. Соколову, В.О. Козубенко, В.М. Ремеслу, С.Х. Дуке и другим. В исследуемый период формировались известные научные школы академиков П.М. Василенко, И.И. Мартиненко, П.А. Власюка, профессоров Н.Г. Городнего, Б.Й. Логгинова, С.И. Лебедева, К.Б. Свечина, П.Д. Пшеничного, В.В. Никольского, В.Ф. Пересыпкина, И.Н. Романенка.

Неординарность деятельности Академии заключалась в объединении исследовательского и учебного процесса. Научная работа кафедр Учебной части объединялась с работой научно-исследовательских институтов и опытных станций Академии, что в значительной степени положительно влияло на проведение научных исследований кафедрами. Тематика исследовательских

работ профессорско-преподавательского состава стала более обобщённой и системной. Попытка объединения научного поиска с учебным процессом сближала сельскохозяйственную науку с высшим образованием.

Организация и деятельность Украинской академии сельскохозяйственных наук сыграли важную роль в развитии отечественного опытного дела во второй половине прошлого столетия и способствовали достижению современных знаний в разных направлениях аграрной науки. Создание объединяющего и координирующего центра оптимизировало научно-исследовательскую деятельность в сельскохозяйственной отрасли народного хозяйства Украины, но впоследствии свёртывание “радикального реформаторства” возвратило систему организации аграрной науки к предыдущей разобщённости.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственная наука, организация, управление, научно-исследовательская работа, внедрение, Украинская академия сельскохозяйственных наук.

ANNOTATION

Shchebetyuk N.B. Ukrainian Academy of Agricultural Sciences: becoming and activity (1956-1962 years). - Manuscript.

The thesis on taking the degree of the candidate of historical sciences on specialty 07.00.07 – History of Science and Engineering. – State Scientific Agricultural Library of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences, Kyiv, 2007.

The dissertation is the complex research on organization, becoming and subsequent activity of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences in 1956-1962 years. The political, social and economic terms of agricultural development and its scientific providing are exposed. The tendencies of development of agricultural knowledge which preceded to creation UASGS are represented.

The process of development of activity of Academy, its functions and work assignments of management, is reflected. On the basis of realizable analysis of the scientific programs UASGS basic research work assignments of establishments of Academy are definite in 1957-1961 years within bounds of activity of Divisions.

Key words: agriculture, science, organization, management, research, results, introduction, Ukrainian Academy of Agricultural Sciences.